

Prinsegracht 69, 71, 73 (De Drie Stoepen)

De drie huizen dateren uit de jaren 1726-1730. Tot die tijd was de grond waarop ze staan onbebouwd gebleven, hetgeen illustreert hoe lang het duurde voor de even na 1640 gegraven Prinsegracht geheel van een bebouwing was voorzien. Immers, hoewel de Prinsegracht een prestigieus geheel had moeten worden en met de Amsterdamse grachten had moeten wedijveren, was de animo van de notabelen bijzonder gering gebleven.

Het karakter van de drie huizen is evenwel nog geheel in overeenstemming met wat de 17de-eeuwse bestuurders van Den Haag zich voor ogen hadden gesteld. De nrs. 69 en 71 werden rond 1728 gebouwd door de mr. metselaar Frans van Braxhoofden (die ook bouwheer was van het huis Lutherse Burgwal 13), en het is niet ondenkbaar dat deze ook de hand gehad heeft in het naastliggende pand op nr. 73.

De eerste eigenaren-bewoners waren voornamelijk hoge ambtsdragers, zoals de secretaris van de Sociëteit mr. Paulus van Assendelft, de griffier van de Hoge Raad in Holland mr. Nicolaas van der Haar, de ontvanger-generaal mr. Johan Partijn en de Haagse burgemeester Jacob van Neck. Op nr. 69 woonde sinds 1749 Alexander Sweder rijksvrijheer van Spaen, generaal-majoor der artillerie in het Staatse leger en een jeugdvriend van Keizer Frederik de Grote.

In de 19de eeuw ondergaat het karakter van de bewoning voor twee van de huizen weinig verandering. Nummer 69 was rond 1830 de residentie van de Zweedse ambassadeur, en sinds 1863 de woning van de financieel deskundige en politicus Jacobus Cornelis Bloem (1822-1902). Deze eigenaar-bewoner doorliep eerst een ambtelijke carrière bij het ministerie van Financiën, waar hij uiteindelijk van 1866 tot 1873 hoofdinspecteur der directe belastingen was. Daarna, van 1875 tot 1885, was hij lid van de Haagse gemeenteraad. In 1885 werd hij tenslotte minister van Financiën in het derde kabinet van Heemskerk. Na zijn aftreden als minister in april 1888 trok hij zich terug uit het politieke en openbare leven. Hij is de grootvader van de 20ste-eeuwse dichter J.C. Bloem.

Op nr. 73 woonde rond 1830 Jacobus Josephus van Rijckevorsel, adjunct-houtvester in Zuid-Holland, en vanaf 1843 huisde er Gerardus Wouter Verwey Mejan (1797-1850). Deze bewoner-eigenaar was al op 19-jarige leeftijd in 1816 als advocaat beëdigd en begon toen tevens een carrière bij een bankierskantoor. Daarnaast was hij o.m. actief in het bestuur van de maatschappij Diligentia en het opperbestuur van de Orde der Vrijmetselarij. Tenslotte werd hij in 1835 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en bleef dat tot zijn overlijden, 15 jaar later. Zijn weduwe verkocht de woning in 1870 aan de Voorburger Wilhelm van Prehn, die er op zijn beurt zou blijven wonen tot 1897, het jaar waarin het huis eigendom werd van Karel Jan Gijsbert baron van Hardenbroek, heer van 's-Heeraertsberg en Bergambacht (1830-1908). Deze bewoner kwam in 1854 bij het leger, maar bracht een belangrijk deel van zijn carrière door aan het Koninklijk Hof: van 1853 tot 1860 was hij ordonnance-officier des Konings, vanaf 1860 kamerheer in buitengewone dienst bij Koningin Sophie, sinds 1867 adjudant des Konings in buitengewone dienst, en vanaf 1893 opperkamerheer der Koningin.

Daarnaast zat hij o.m. in de Haagse gemeenteraad (v.a. 1866) en in het bestuur van het Nederlandse Rode Kruis, dat hij in 1867 had mee helpen organiseren.

Gemeente Den Haag
Dienst Ruimtelijke en
Economische Ontwikkeling

Monumentenzorg

Postbus 29734
2502 LS Den Haag

De geschiedenis van het middelste pand, nr. 71, vertoont in de 19de en het begin van de 20ste eeuw een afwijkend patroon.

In 1826 werd het door de Commissaris van de provincie Gelderland Willem Hendrik Alexander Carel baron van Heeckeren van Kell (1774-1847) - die het voorheen als lid van de Tweede Kamer zal hebben bewoond - verkocht aan de Gemeente Den Haag. De komende dertig jaar zou het een openbare functie vervullen als zetel van resp. de Rechtbank van Eerste Aanleg en de Arrondissementsrechtbank. Na 1846 werd het huis weer voor enkele tientallen jaren door particulieren bewoond. Eerst door mr. Schelte baron van Heemstra (1807-1864) die evenals zijn buurman op nr. 73 lid van de Tweede Kamer was. Na een korte periode als minister van Eeredienst werd hij in 1850 tot Commissaris van de provincie Utrecht benoemd, en dit zal ongetwijfeld de reden zijn geweest van zijn vertrek uit het huis aan de Prinsegracht.

In de jaren '60 kwam Willem Poolman (1809-1873) het huis bewonen: een doortastende self-made man, die carrière gemaakt had binnen de Nederlandse Handelsmaatschappij, het tot President van de Factorij te Batavia gebracht had, en ook na zijn definitieve terugkeer uit Nederlands-Oost-Indië zich nog intensief met de kolonie bleef bezighouden, o.a. als voorzitter van het bestuur der Indische Stoomvaartmaatschappij, commissaris van de Nederlandsch-Indische Handelsbank en oprichter van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij.

Na zijn overlijden kreeg het huis opnieuw een publieke bestemming, en wel als voorlopig onderkomen van het Nederlands Museum voor Geschiedenis en Kunst, dat later in 1885 samen met het Rijksmuseum van Schilderijen en het Rijksprentenkabinet in het nieuwe museumgebouw van Cuypers te Amsterdam zou worden ondergebracht. De collectie, beheerd door directeur David van der Kellen jr. en onderdirecteur Abraham Bredius, omvatte een grote variëteit van voorwerpen, meubelen, serviesgoed, kledingstukken, schilderijen, die oorspronkelijk in het Mauritshuis waren opgeslagen, en die alle op een of andere wijze betrekking hadden op de vaderlandse geschiedenis. Al klaagde de directeur erover dat het museum door zijn perifere ligging nauwelijks bij het grote publiek bekend was, toch bezochten in 1879 zo'n 15.700 bezoekers de overvolle vertrekken aan de Prinsegracht. Overvol, want de directeur was inmiddels gedwongen geweest met zijn bureau naar zolder te verhuizen!

Na de verhuizing van de collectie naar de Amsterdamse nieuwbouw werd het huis op nr. 71 weer door particulieren bewoond. Zo oefende er in de laatste jaren van de eeuw de arts N.A.J. Voorhoeve er zijn praktijk uit.

In 1900 kreeg het pand echter opnieuw een publieke bestemming, ditmaal als voorloper van het Vredespaleis. Een van de weinige resultaten van de eerste Universele Vredesconferentie die in 1899 in het Huis ten Bosch werd gehouden, was de oprichting van een Internationaal Hof van Arbitrage, dat zijn zetel in Den Haag zou hebben. Het hof nam zijn intrek in het huis Prinsegracht 71 en bleef er tot in 1913 het Vredespaleis aan het begin van de Scheveningseweg in gebruik kon worden genomen.

Het huis op nr. 71 werd toen aangekocht door Joan Jacob Adolf Alexander baron van Pallandt (1867-1937), die gehuwd was met een kleindochter van de laatste bewoner van het buurhuis op nr. 73, K.J.G. baron van Hardenbroek. Dat buurhuis, dat toen nog bewoond werd door Van Hardenbroeks weduwe, was overigens al twee jaar eerder het eigendom van de baron van Pallandt geworden.

Een toevallig contact tussen vakbondsman L. Buurman en de douarière barones van Hardenbroek vormde de aanzet tot een geheel nieuwe fase in het bestaan van de drie panden aan de Prinsegracht.

De groeiende arbeidsbeweging had een schreeuwend tekort aan behoorlijke vergaderruimte, en Buurman zag een mogelijkheid om door aankoop van de beide panden 71 en 73 uit de problemen te raken. Er werd daarvoor een N.V. gevormd waarin de SDAP, de coöperatie De Volharding en ambtenarenvakbonden deelnamen. Het was een N.V. die evenwel een wankel bestaan leidde: voor aankoop en verbouwing - naar een ontwerp van architect Machiel Vrijenhoek - was totaal geen eigen geld beschikbaar, en de hypotheek was dan ook hoog.

De aflossingen moesten geheel worden betaald uit de exploitatie van het Volksgebouw - zoals de panden voortaan zouden heten - en vrijwillige bijdragen van de georganiseerde arbeiders (2 ct per week!). Toch slaagde men erin in 1931 ook nog het pand op nr. 69 aan te kopen. De drie panden aan de Prinsegracht werden aldus het centrum van de Haagse arbeidersbeweging. Het fungeerde niet alleen als kantoor voor de vakbonden en een aantal overheidsinstanties, maar ook als het toneel van manifestaties, protestvergaderingen, 1-meivieringen en tentoonstellingen.

Na de Tweede Wereldoorlog ging de exploitatie echter een steeds groter probleem vormen. Een verbetering van de accommodatie mocht niet baten, evenmin als de poging in 1958 om er ook een "arbeidersrestaurant" te vestigen. In 1966 hoopte men door een verbreding van de exploitatie en de openstelling voor een ruimer publiek uit de groeiende problemen te raken. De naam "Volksgebouw" maakte plaats voor "De Drie Stoepen", en de rode burcht werd een zalencentrum voor iedereen. De Ricky Ticky Club organiseerde er beatavonden. De problemen bleven echter, en werden evenmin opgelost toen het complex werd overgenomen door een stichting waarin naast het NVV ook de verzekeringsmaatschappij De Centrale was vertegenwoordigd. Plannen voor een vierde etage, die de exploitatiemogelijkheden zouden moeten vergroten, bleken niet haalbaar en verdwenen in de ijskast.

Begin 1970, anderhalf jaar na de viering van het 50-jarig bestaan, moest men tot verkoop van het oude volksgebouw besluiten.

Eigenaar werd projectontwikkelaar M.A. Enghardt. Het gebouw onderging aan de hand van een ontwerp van architectenbureau Brakel en Buma uit Heemstede een deels met overheidssubsidie gefinancierde restauratie - het complex stond op de monumentenlijst - en bood daarna huisvesting aan o.m. het Centraal Financierings Instituut van de heer Enghardt en de Stichting Interkennis.

Bronnen:

G. 't Hart, Percelen "Volksgebouw Prinsegracht 69-73, 's-Gravenhage 1959; L. Buurman, Ons Volksgebouw, 's-Gravenhage 1948; Eigen Haard, 1879, nrs. 1,2,7,8,15,16; Kunstkroniek, 1875, p 59-60; 1880, pp. 313, 388; Nederlandse Kunstbode 1879, p 5, 13,219,241; Archief Kadaster; Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek; Bevolkingsregister 's-Gravenhage; archief Zetters Gronden Personele Belasting; adresboek 's-Gravenhage; Residentiealmanak.